

URBAN DYR KING PÅ TØMMERKAIA

Forprosjekt grønn bydel på Klosterøya øst

FORORD

URBAN DYRKING PÅ TØMMERKAIA

Forprosjekt grønn bydel på Klosterøya øst

Utgitt: Desember 2019, Skien

Forfatter: Laurie Vestøl og Grete Rokstad

Omslagsfoto: Dag Jenssen

Grafisk utforming: Grete Rokstad

Trykk: Grenen Digitaltrykk

Prosjektgruppen for det urbane landbruket har vært:

Steinar Moe Eiendom: Heidi Sjerne (PA)

Fylkesmannen i Telemark: Ellen Dagsrud

Grenland landbrukskontor: Marion Lukkari Arnesen

Århus andelsgård: Tove Hoppestad

Urban Space Lab AS: Laurie Vestøl (PL)

Steinar Moe Eiendom AS ved Heidi Sjerne har vært pådriver for at urbant landbruk skal ha en plass i utviklingen av Tømmerkaia. Prosjektgruppen lagde en mulighetsstudie i oktober 2018 med tittel «URBAN DYRKING PÅ NEDLAGT INDUSTRI TOMT», om utvikling av grønn bydel på Tømmerkaia. Arbeidet med en helhetlig visjon for uteområdene i den nye bydelen fortsetter. Så langt har arbeidet vært preget av eksperimentering i samarbeid med Skien videregående skole om bærekraftig byutvikling. En spesiell takk til Kåre Høyer og lærerkollegiet.

Det er sådd et frø. Foreløpig arbeider vi med å få frøet til å slå ordentlig rot. Forestillingen om en grønn bydel, en hage, et sted å dyrke sammen med andre ildsjeler, kan synes et stykke unna. I den nye bydelen transformeres den tidligere industritomten til et urbant bomiljø. Bevisstheten om miljø- og helsegevinsten ved dyrking er økende. En satsing på urbant landbruk på Klosterøya øst kan være et eksempel til etterfølgelse for andre. Den tidligere industritomten er en viktig læringsarena når man skal finne bærekraftige løsninger. Hva skal til for å friskmelde jord og vann i et tidligere industriområde? Og stedets historikk med utgangspunkt i klosteret kan bidra til å sette landbruk i en interessant kontekst. Prosjektgruppen mener at klosterverdiene kan være en veileder for bylandbruk på Klosterøya øst.

**Grenland
landbrukskontor**
Skien | Porsgrunn | Siljan

INNHOLD

FORORD	2
1. UTVIKLING AV EIENDOMMEN	4
En bydel blir til	4
Byrom	6
2. DET URBANE LANDBRUK	8
En helhetlig visjon for bydelen	8
Plan for urbant landbruk	12
3. SAMSKAPING I WORKSHOPS	14
Sosial bærekraft	14
Samarbeid med videregående skole	15
4. LABORATORIUM FOR LÆRINGSLANDSKAP	22
Midlertidighet som metode	22
5. GRØNT KULTURHUS	24
En feministisk kulturarvprofil	24

1. UTVIKLING AV EIENDOMMEN

En bydel blir til

Finnes det oppskrift på god byplanlegging? Hvilke ingredienser bør en by ha? Tømmerkaia har, med sin gunstige beliggenhet, potensial til å bli en bydel der det er godt å bo og oppholde seg.

Bygging av bydel Tømmerkaia

Steinar Moe Eiendom AS har kjøpt et område på 40 mål på Klosterøya øst og Smieøya i Skien sentrum. Tidligere industriområder blir til urbane møtesteder, boliger og opplevelser. I første omgang bygger grunneieren ca. 200 leiligheter i varierende størrelser, fra 1-roms på 36 kvm til 4-roms på 90 kvm. Allerede nå har Tyrili sør, parkeringshuset og et leilighetsbygg blitt oppført og tatt i bruk.

Bygg A/B, som er et langt leilighetsbygg, er under oppføring mellom Spriten kunsthall og Smieøya. Steinar Moe Eiendom AS har et «evighetsperspektiv» for utleievirksomheten, noe som medfører at leietagere vil kunne bo i sine leiligheter som om det var deres eget hjem, og i så mange år de måtte ønske. Tømmerkaia i Skien er i kontinuerlig utvikling med mye spennende innhold og nye aktører som ønsker å være delaktige i prosjektet.

Smieøya og Telemarkskanalen Regionalpark

PM5-bygget på Smieøya er fredet og et av Telemarks viktigste tekniskindustrielle kulturminner. Den gamle «Papirmaskin 5» ligger midt i Skien sentrum, og forteller om fylkets og landets tidlige industrihistorie. Rett ved siden av bygget ligger den første slusen i Telemarkskanalen, ferdigstilt i 1892. Telemarkskanalen, som begynner på Smieøya, er i dag en nasjonal turistattraksjon. Åtte sluseanlegg med i alt 18 slusekamre løfter båter og passasjerer 72 meter fra starten ved Smieøya og til enden av

kanalen i Dalen 105 kilometer innover i fylket. Den første industrien vi kjenner til er fra 1546, da den første Gimsøydaleren ble produsert på Klosterøya. Tre- og papirindustrien har preget Klosterøya og Smieøya helt inn i vår tid. Det ble opprettet sagbruk, og tømmerfløting kom i gang på 1600-tallet. Området ble kjøpt opp av Union Skien Papirfabrikk i 1916. Fabrikken ble nedlagt i 2005. PM5 og Spriten vitner om en industriell tid, men er under transformasjon og gis kunst- og kulturinnhold.

Smieøya vil bli en viktig del av bydelen Tømmerkaia og Skien som by. Etter å ha stått tomt og forfalt i mer enn 50 år, rustes PM5 opp og fylles med ulike aktiviteter og opplevelser. Nye attraktive serveringssteder skal bygges, så her vil det pulserer fra tidlig morgen til langt på natt. Det skal samtidig være et lavterskeltilbud for alle som ønsker å oppholde seg her. Øya har store grøntarealer og muligheter for ulike events året rundt

Illustrasjon Smieøya: White arkitekter

Bryggevannet rundt

Skien kommune prosjekterer to nye gangbroer, den ene over Damfossen og den andre fra Klosterøya over til Jernbanebrygga.

Tømmerkaia blir en viktig del av konseptet «Bryggevannet rundt» og fremkommelighet for gående og syklende vil økes i sentrum. Bygging av broene starter i 2021 og skal ferdigstilles i 2022. Riggområdet til brua forvandles i etterkant til en ny park på Tømmerkaia.

Byrom

Parken og en serie byrom på Tømmerkaia skal gi folk i Skien en bydel med blågrønn profil. Mange ulike aktører har blitt involvert i utvikling av uteområdene, og veien blir til mens vi jobber.

Spriten kunsthall

I 2007 ble Spriten atelierfelleskap etablert i den gamle spritfabrikken på Klosterøya. Bygget er fra 1917, og har tidligere huset spritproduksjon til fremstilling av papir. Spriten kunsthall åpnet i 2012, og er i dag, sammen med atelierfelleskapet, Skien kommunes satsing på «Kunstnerbyen Skien». Kunst og kultur vil ha betydning for utviklingen av den nye og urbane bydelen, Tømmerkaia.

Spriten kunsthall

Foto: Dag Jenssen

Lydkunst i parken

Telemark fylkeskommune har i to år arbeidet med to kunstprosjekter i forbindelse med utbyggingen av nye Skien videregående skole. Det første, lydkunst «1110», planlegges som utendørs installasjon for avspilling av lydkunst og eksperimenterende musikk i parken. Arbeider skapt av elever på musikklinjen ved skolen skal også kunne spilles her. Prosjektet er utviklet av kunstner Eirin Støen, tegnet av Rintala Eggertsson Arkitekter og bygges som et samarbeidsprosjekt mellom Steinar Moe Eiendom og Telemark fylkeskommune.

Lydkunstinstallasjon

Illustrasjon: Dagur Eggertsson

Foto: Mads Pålstrud

Transect

Uteklasserom

Kunstnerne Elin T. Sørensen og Growlab Oslos prosjekt er det andre kunstprosjektet ved skolen. Kunstnerne har arbeidet tett med elever og lærere, og har levert konseptforslaget «Uteklasserom», som blant annet består av en «Pyrolab» med gulv av smeltet stein, og en informasjons-hub i form av nettstedet uteklasserom.no. Nettsiden programmeres av elever ved skolens IT-linje.

Fylkeskommunen ser det som naturlig å koble uteklasserommet sammen med prosjektet urbant landbruk. På den måten kan området utvikles på en enda mer dynamisk måte i samspill med både fagmiljøer og elever ved skolen. I koblingen mellom uteklasserommet, veksthuset og de moderne klosterhagene, vil det trolig være synergier som vi ikke ser i dag. Vi bruker tiden framover til å utforske mulighetsrommet som ligger her. Området vil bli brukt av skoleelevene og befolkningen. Parken skal inneholde kunst, kulturaktiviteter, lek og dyrkingsarealer.

Heidi Sjerne presenterer planer for Tømmerkaia.

2. DET URBANE LANDBRUK

En helhetlig visjon for bydelen

Med økt tilflytting til urbane områder øker behovet for å ta i bruk arealer der det tidligere har vært industri. Gjenbruk av industriarv og kulturminner er med på å gi stedet identitet. Økt fokus på bærekraftig byutvikling, har gjort urbant landbruk til en stadig voksende trend.

Urbant landbruk betegner en rekke ulike aktiviteter knyttet til dyrking og husdyrhold i by og bynære strøk. Frodige byrom kan bidra til bedre folkehelse ved å motivere til økt fysisk, sosial og kontemplativ aktivitet. Når folk får mulighet til å være deltakere i omgivelsene sine fører dette til triveligere bymiljøer. Gjennom fysisk arbeid bygges sosiale nettverk der man kan føle fellesskap, og det offentlige rom blir et sted folk føler tilhørighet til.

Transformasjonen av industriområdet på Klosterøya øst, gir store muligheter for tilrettelegging av grønn infrastruktur. Ulike typer nyttehager planlagt etter permakulturprinsipper kan etableres på Tømmerkaia: fruktskog, klosterhage, urtehage, vegg-hage, vannhage og veksthus. I Skien vil dyrking av mat i byen skape koblinger mellom by og land. Telemark har en mangfoldig landbruksproduksjon, og kulturmiljøprosjektet på Klosterøya øst vil kunne øke kunnskapsnivået, skape stolthet og styrke fylkets renommé. Et slikt dyrkingsprosjekt vil kunne transformere Tømmerkaia til en grønn oase for

Bynært landbruk. Innhøsting på Århus gård

mellom 5000 og 27000 fremtidige brukere, beboere og besøkende.

Århus andelsgård vil gjerne fokusere på kretsløp. Byens organiske avfall representerer en betydelig ressurs som bør resirkuleres og tilbakeføres til jorda. Under klostertiden var stedet i høyeste grad bærekraftig. Det er flere verdier vi synes det er verdt å ta med oss videre fra denne tiden. Å gi nytt liv til gammel kunnskap om planteliv er viktig i prosjektet. Vi kan forestille oss nonnenes liv og virke og vi har kunnskap om hva de dyrket. Hagens utforming kan ha symbolsk betydning og kan være viktig som et meditativt rom der man kan oppleve ro og sanselighet. Planter som kulturbærere kan involvere folk som er interessert i botanikk og historie.

Heftet oppsummerer prosessen med forprosjektet og belyser hvordan satsingen på Tømmerkaia som grønn bydel vil kunne bli et pilotprosjekt av nasjonal interesse for Vestfold Telemark.

Er det mulig å dyrke mat på en gammel industritomt? Svaret er ja! Bærekraftige metoder er nå innarbeidet i alle utviklingsfaser, og dyrkingsgruppen har undersøkt plantenes evne til å rense jord.

Temahager for dyrking av nyttevekster

Urbant landbruk vil tilby meningsfulle aktiviteter, der folk kan reparere, eksperimentere og gis muligheter til å skape et levende miljø sammen. Prosjektet på Klosterøya øst vil pågå over en lang periode. Bydelen er stor, ca. 40 mål, og de ulike dyrkingsområdene vil kunne etableres i takt med byggeprosjektet. Det er ulike måter å tenke driftsmodell for temahagene, og vi drøfter disse med brukere. Århus gård ønsker å etablere et samvirke eller andelslag med forpliktende samarbeid mellom ulike aktører tilknyttet området. I samarbeid med kommunen, ønsker vi å få plass en profesjonell bybonde i Skien som kan veilede i urbant landbruk. Dette er vesentlig for å lykkes med dyrkingsprosjektene i byen.

Dyrking i vann. Det nye norske landbruket?

Foto: Jennifer McConachie

Fruktskog og permakultur

Fruktskogen

Fruktskogen er skissert i skråningen mellom den videregående skolen og den nye parken. Etter at kommunen har bygget bro over Bryggevannet, flyttet jord- og bygningsmassene og bygget sykkelveien frem til skolen, vil arbeidet med treplanting startes. Over tid vil fruktskogen vokse seg til og bli en matskog som i stor grad klarer seg selv. De fleste trærne vil være frukttrær og nøttetrær. Undervegetasjonen domineres av bærbusker og spiselige urter. Bunnvegetasjonen skal ha nyttefunksjoner for økosystemer over og under bakken. Matskogen blir trolig et samarbeidsprosjekt med naturfagene på skolen. Prosjektgruppen ser for seg at fruktskogen vil kunne binde parktomten og skolens uteområder sammen i et stort læringslandskap. Temaet er hvordan vi kan legge

til rette for jordorganismene i neste fase. Den aller viktigste døråpneren mot et landbruk fritt for plantevernmidler som endrer mikroorganismenes økologiske balanse, ligger i å reetablere bruken av sopp. Særlig viktig er mykorrhizasopp.

Urtehagen

Urtehagen er anlagt i plantekasser langs bygningene. Kasser med urter og blomster blir vakre innslag langs veien. Århus andelsgård skal velge plantene hvert år, og urtehagen kan inkludere gamle sorter som svaleurt, såpeurt, pastinakk, karve og andre planter som ble dyrket på Klosterøya i middelalderen. Slik kan urtehagen overlevere historie. En idé kan være å organisere workshop med kokkene fra Tyrili sør og skolekafeen, der matauk og middelalderhistorie kan være tema. Landbruk gir lærdom om selvberging og kretsløp, og Tyrili sør har et utelag som vi ønsker å involvere i drift av nyttehagene.

Foto: Ellen Dagsrud

Høsting av hylleblomst, Århus gård

Foto: Laurie Vestøl

Plantekasser på Tømmerkaia med sorter fra klostertiden, plantet av Tove Hoppestad, Århus gård

Kjøkkenhagen

Kjøkkenhagen ønskes etablert i tilknytning til boligblokkene. Bylandbruk, der man kan dyrke mat under en profesjonell bondes ledelse, vil kunne gi et meningsfullt tilbud til den nye bydelens beboere. Teigene kan bli steder hvor nye relasjoner dannes og der samarbeid skjer gjennom fysisk arbeid. Dette vil være en møteplass som innbyr til aktivitet, inkludering og rom for uformelt samvær.

Grønnsaker som poteter, kål, gulrøtter og bønner kan dyrkes i ulike bed. Det kan også vurderes bær- og frukthage, vinranker og andre kultiverte vekster.

I byrom der bebyggelsen står tett, må man ofte utnytte alternative arealer og kanskje også utforske andre måter å dyrke på.

Blomsterhagen

Blomsterhagen vurderes plassert i forbindelse med arealene rundt containerbyen. Spiselige blomster kan være et spennende supplement: solsikke, fiol, roser, kornblomst, georgine, gladiolus, tusenfryd, blomkarse, løvetann med flere. Prosjektet kan tiltrekke næringsaktører som dyrker blomster som del av et kafékonsept el.

Hage på Koster

Foto: Laurie Vestøl

Veksthus

En del av arbeidet med det urbane dyrkingsprosjektet består i å lage et fast tilholdssted. Et veksthus skal i hovedsak være et sted å avle frem plantene til hagene. Et større veksthus eller orasjeri kan romme vegetarkafé/ spise plass eller være en estetisk installasjon. Glasshus kan produseres med kunstglass eller annen nyskapende utforming. Muligheten til å benytte seg av kompetanse fra Spriten kunsthall kan skape et utstillingsvindu for kunst.

Vi jobber med ulike ideer for etablering av et større veksthus med nyskapende innhold i forbindelse med ideen om grønt kulturhus. Se også kapittel 5.

Garfield Park Conservatory

Foto: Laurie Vestøl

Foto: airflx.com

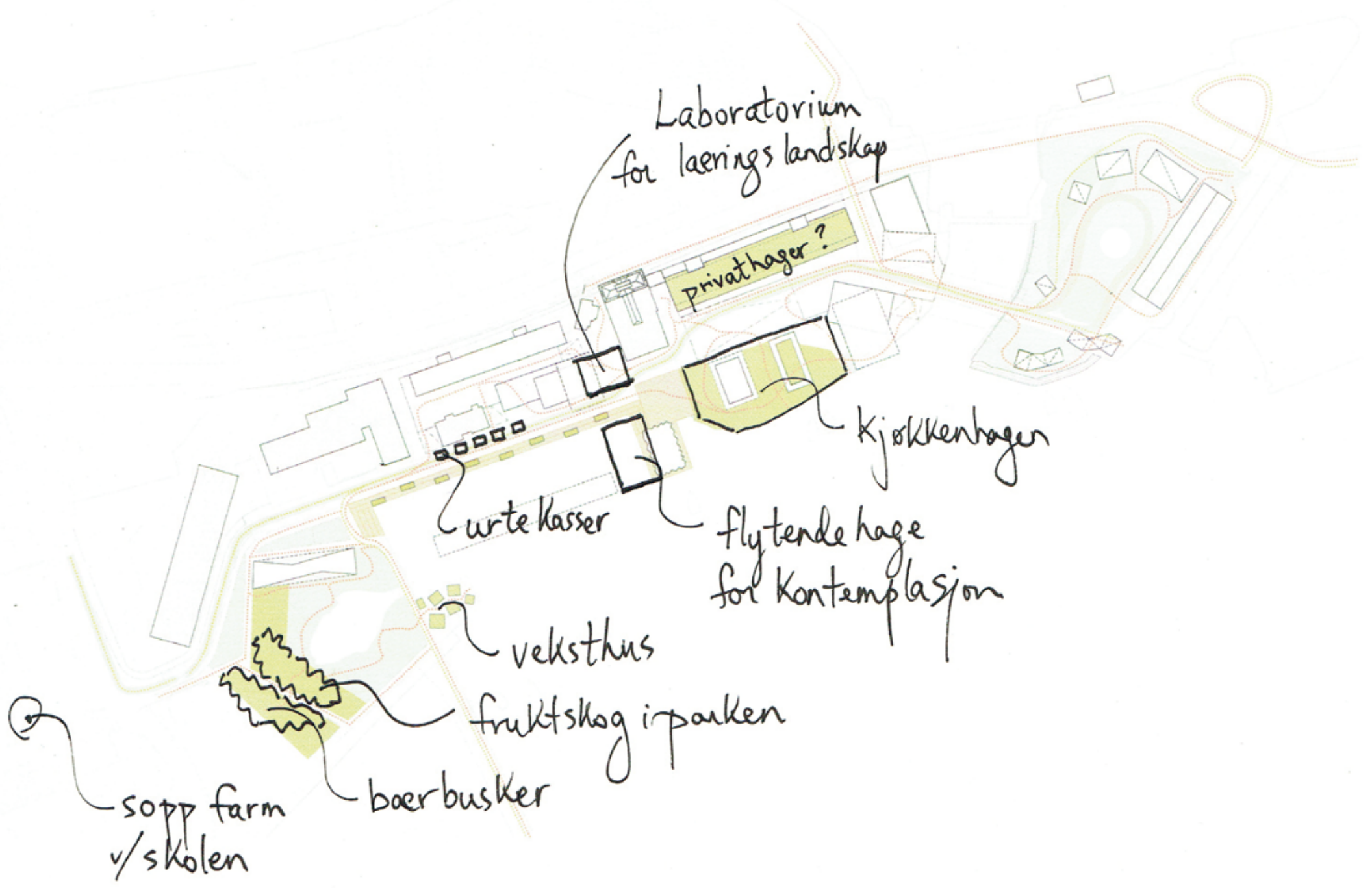
Fortøyd. Et menneske er ingen øy, men alle kan bruke den første av Københavns flytende øyer.

Vannhagen

Dyrking i vann har lang historie og en av de første urbane dyrkingsformene vi kjenner til stammer fra aztekernes storhetstid på 1300-tallet. Dyrking på vevde flåter eller chinampas holdt byens befolkning med korn. Vevde flåter, kunstinstallasjoner eller menneskeskapte øyer kan utprøves som flytende hager i Brygge vannet. Forskningslinjen ved Skien videregående skole er interessert i et slikt prosjekt. Det samme er noen av kunstnerne på Spriten kunsthall.

Flytende kunst

Laboratorium
for lærings landskap

privathager?

kjøkkenhagen

urtekasser

flytende hage
for kontemplasjon

veksthus

fruktskog i parken

baerbusker

sopp farm
v/skolen

Plan for urbant landbruk

Hovedformålet for landbruk på Tømmerkaia i Skien er å være et laboratorium for bærekraftig byutvikling. Prosjektet er en læringsarena for landbruksproduksjon og et virkemiddel for å koble by og land sammen. Vi har hatt mange gode samarbeidspartnere i forprosjektfasen.

Tre stadier

Utviklingsplanen har tre stadier: mulighetsstudie, forprosjekt og hovedprosjekt. I forprosjektet har vi gjennomført workshops og startet delprosjekter innen urbant landbruk. Dialog mellom samarbeidspartnere har ført fram til nye synergier mellom aktørene og tydeliggjort veien videre. I neste fase med hovedprosjektet skal driftsmodellen og framdriften landes.

Organisering

Grunneier Steinar Moe Eiendom AS har bidratt med en egenandel til forprosjektet på kr. 400 000,-. Fylkesmannen i Telemark har gitt tilsagn om til sammen kr. 110 000,-. Telemark fylkeskommune har gitt tilsagn om kr. 50 000,- til forskning relatert kulturarv. «URBAN DYRKING PÅ TØMMERKAIA, forprosjekt grønn bydel på Klosterøya øst» har blitt finansiert med totalt kr. 560 000,-. Forprosjektet har involvert flere brukergrupper og naboer, samt synliggjort synergier gruppene i mellom.

Prosjektgruppen:

Steinar Moe Eiendom AS

Heidi Sjerne, daglig leder i eiendomsselskapet Steinar Moe Eiendom AS, har ansvar for bydelsutviklingen, planer og utformingsspørsmål. Som prosjekteier har Heidi nødvendig kunnskap om Smieøya og Tømmerkaia, og hun ønsker å legge gode føringer for urbant landbruk i bydelen. Prosjektmandatet hennes er å lage en blågrønn bydel. I tillegg ser hun koblinger mellom ulike konsepter, som f.eks. urban dyrking og kafé.

Urban Space Lab

Laurie Vestøl er ansatt som leder for prosjektet *Urban dyrking på Tømmerkaia*. Laurie er landskapsarkitekt med 25 års erfaring og var i 8 år ansatt som byutvikler i Skien kommune. Nå jobber hun med å involvere byens aktører i utforskning, eksperimentering og realisering av innovative ideer i sine nabolag. Prosjektledelsen inkluderer fasilitering av aktiviteter, ressursdimensjonering og kontrahering av konsulenter. Underkonsulentene har vært som følger:

Grete Rokstad, har jobbet innen kulturell planlegging og konseptutvikling. Som sparringspartner har hun vært med i bygging av modeller, drøfting av konkrete framgangsmåter, workshop, identitetsbygging og grafisk design.

Per Arvid Åsen, forsker og førstekonservator, har blitt hyret inn for å formidle kunnskap om klosterplanter og kulturarv. Han ser på frø og planter som viktig materiell kulturarv. Som botaniker og forfatter av boken *Norske Klosterplanter – Levende Kulturminner fra Middelalderen*, har innspill om plantenes symbolikk og anvendelse vært inspirerende. Klosterplanter som historieforteller om Klosterøya øst, plantelister og egenskaper, er viktige perspektiver å ta med videre i prosjektet.

Kompetansen til religionshistoriker Nanna Løkka ved Stiftelsen Telemarksforskning har hatt stor betydning for forståelsen av klostertidens immaterielle verdier. Målet er å utvikle en visjon for hvordan Gimsøy kloster og nonnens historie kan brukes og formidles på en tidsriktig måte på Klosterøya. Nanna Løkka har vært redaktør for to bøker om kvinner i vikingtid og middelalder.

Efferus ved Jennifer McConachie jobber med løsninger for landbruksdrift som ivaretar livet i jorda etter permakulturprinsipper. Prosjektet vårt på Tømmerkaia vil gjerne dyrke etter skoghagemetoder der kjernen i metoden ligger i å forstå plantenes samspill med andre organismer i jorda. De aller fleste planter lever symbiotisk med mykorrhiza som naturlig tilfører vann og næring og beskytter planten mot patogener. Urban Space Lab AS har hyret inn Efferus i etablering av soppfarm på Skien vgs.

Kari Folkvord er utdannet sivilingeniør fra NTH (NTNU) i kjemi, og tok senere PPU ved UiO. Hun har tidligere undervist i naturfag i videregående skole i 11 år. Som naturfagdidaktiker, har hun bidratt som pedagogisk konsulent i planleggingen av workshops med Skien videregående skole. Med vekt på kreativitet, har hun påpekt hvordan vi kan endre elevers engasjement eller interesse for urbant landbruk. Utgangspunktet er elevenes perspektiv og hvilke arbeidsmåter eller pedagogiske grep vi bruker i uteundervisningen.

Fotograf Dag Jensen kartlegginger prosessen. Vi legger ut bilder som dokumenterer hele prosessen.

Line Gudahl er yogainstruktør og har skrevet boken *Når tung blir lett*. Hun deltar i prosjektet med innspill om koblingen mellom klostertidens spirituelle verdier og dagens måte å se kontemplasjon og ro.

Fylkesmannen i Telemark

Ellen Dagsrud er seniorkonsulent hos Fylkesmannen i Telemark, landbruksavdelingen. Hun har regional myndighet og har produsert strategidokumenter og lagt politiske føringer for urbant landbruk i fylket. Hun er daglig leder for Telemark Landbruks-selskap og har kompetanse i utviklingsstrategi, nettverksarbeid og perspektiver innen urbant landbruk. I sitt daglige virke arbeider hun med matproduksjon og permakultur, idémyldringer og kulturhistorie.

Telemark Landbruks-selskap ved Århus andelsgård

Tove Hoppestad er daglig leder på Århus gård og har bakgrunn i gårdsdrift og kunnskap om økologisk dyrking av planter. Hun har gitt innspill til driftsmodell, har gjennomført workshop og har kunnskap om landbruk og landbruksaktørene. Vi ønsker at andelsgården skal ha en betydelig rolle framover.

Grenland landbrukskontor

Marion Lukkari Arnesen er landbruksrådgiver og del av kompetansemiljøet for urban dyrking i Grenland. Hun er initiativtaker og idémaker med grønn faglig kompetanse og kunnskap om landbruks-systemene i fylket. Hun bidrar med innspill om problemløsninger relatert til vannkvalitet, jord og miljøgifter. Hun inviterer oss til å legge fram prosjektet i politiske hovedutvalg.

Rambøll

Inga Marie Drotninghaug Moe og Maria Olga Tomprou er miljørådgivere og har arbeidet med å undersøke forurenset grunn på Klosterhavna. De har undersøkt hvordan gamle industritomter kan friskmeldes til bærekraftige bydeler. Rapport om

forurensning foreligger. Rådgiverne jobber med ideer om planter som omdanner forurensningen i jord og vann, samt andre tiltak for å rydde opp etter gamle miljøsynder.

White arkitekter

Joel Hordin er ansvarlig landskapsarkitekt for Klosterøya øst, og lager kvalitetsprogram for utomhusarealene. Arbeid med hagenes rammer og ytre form blir et videre samarbeid.

Brukergruppen:

Skien videregående skole

Studierektor Torgeir Berstad og faglærere Kåre og Taran Høyser har bidratt i avklaringer rundt prosjektformål, ambisjonsnivå, læreplan og tanker omkring en bærekraftig utvikling av bydelen. Gry Sigernes, Katrine Dahl Tindberg og Eva Karin Viersdalen har deltatt i planlegging og gjennomføring av workshops. Deres dyktighet og engasjement har preget samarbeidet. Vi jobber med å implementere urban dyrking som en del av undervisningen videre. Teoretiske og praktiske fag går hånd i hånd. Nærmiljøet som læringsarena i utanning for bærekraftig utvikling blir jobbet med i de ulike fagene og gjennom en tverrfaglig tilnærming. Videre jobb i skolen er å lage en lokal læreplan som gir rom for å bruke natur og byrom som kontekst for læring.

Tyrili sør

Malin Høiseth, Nina Haukeli, Kristin Hansen og Nils Trygve Tangen har gitt innspill om livsmestring og selvforsyning. Det å arbeide med jorda og stelle med planter er for mange meningsfylt og kan gi en følelse av både mestring og eierskap. Hagene er uformelle sosiale arenaer og ofte et egnet sted

å jobbe med sosial angst. Aktiviteten utendørs vil gjøre en synlig i bydelen og antagelig føre til positiv respons fra omgivelsene. Oppgaver kan gi motivasjon til å trene på å ta ansvar og til å forholde seg til struktur.

Spriten kunsthall

Tom Erik Lønnerød har deltatt i diskusjoner om bydelsutvikling og kulturarv. Det arbeides med videreutvikling av kunsthallen, atelier for kunstnere og et kulturtilbud for barn og unge. Han er kommunens representant i kunstprosjekter i det offentlige rom (f.eks. lydskulptur i parken). Tom Erik har deltatt i prosjektgruppemøter om veien videre med konseptet «grønt kulturhus» og kunstnernes rolle i prosjektet.

Ressursgruppen:

Riksantikvaren

Jens Rytter, seniorrådgiver i Riksantikvaren, har holdt workshop på Klosterøya og formidlet viktig kunnskap om kulturminner til prosjektgruppen. Ideer rundt kompetansesenter for middelalderen ble drøftet.

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU).

Masterstudent i Agroøkologi ved Vebjørn Staf-seng har deltatt i workshop med Skien videregående skole. Han jobber med et større forskningsprosjekt som heter ADAPT, der NMBU er prosjektleder for delen som gjelder *Cultivating Public Spaces*. Vebjørn jobber med hvordan urbant landbruk kan forberede livskvaliteten i en kompakt by, og hvordan det systematisk kan integreres i offentlige rom i Norge.

3. SAMSKAPING I WORKSHOPS

Sosial bærekraft

FN sine 17 bærekraftsmål fram mot 2030 ble vedtatt av Høynivåforumet for bærekraftig utvikling under FNs Generalforsamling i september 2015. Regjeringen la 1. mars 2019 frem en melding til Stortinget om fordeling og sosial bærekraft i det norske samfunnet. Det handler om grunnleggende forhold i livene våre.

Små forskjeller mellom folk bygger felleskap og kan bidra til høy tillit innad i det norske samfunnet. Landbruks- og matdepartementet har koordineringsansvaret for FN sitt bærekraftsmål nr. 2: Utrydde sult, oppnå mattrygghet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk.

Gjennomføring av urban dyrkning vil bidra til en bærekraftig byutvikling på Klosterøya, og tar utgangspunkt i konsepter som grønn infrastruktur, liveability og sirkulær økonomi. Urbant landbruk vil tilby meningsfulle aktiviteter, og brukere har gitt innspill om synergier og fellesnevner: livsmestring, helse, selvforsyning, bærekraftig utvikling, forskning, god agronomi og matglede. Dette vil i tillegg være tilknyttet FNs mål nr. 15 om bærekraftig utvikling:

Mål 15: Liv på land

Beskytte, gjenoppbygge og fremme bærekraftig bruk av jordas økosystemer sikre bærekraftig forvaltning av skog, trygge artsmangfoldet, bekjempe ørkenspredning og stoppe og reversere erosjon.

Urbant landbruk fører til en grønnere og mer bærekraftig samfunnsutvikling, og det er viktig å se vårt konsept i et større perspektiv. Transformasjon av landbrukssystemer og endret bruk av naturressurser er nødvendig i kampen mot sult og klimautfordringer i verden. I et bærekraftig perspektiv velges driftsmodeller der makten flyttes fra globale matdistributører tilbake til lokalsamfunn og bønder. Sirkulær økonomi er stikkordet.

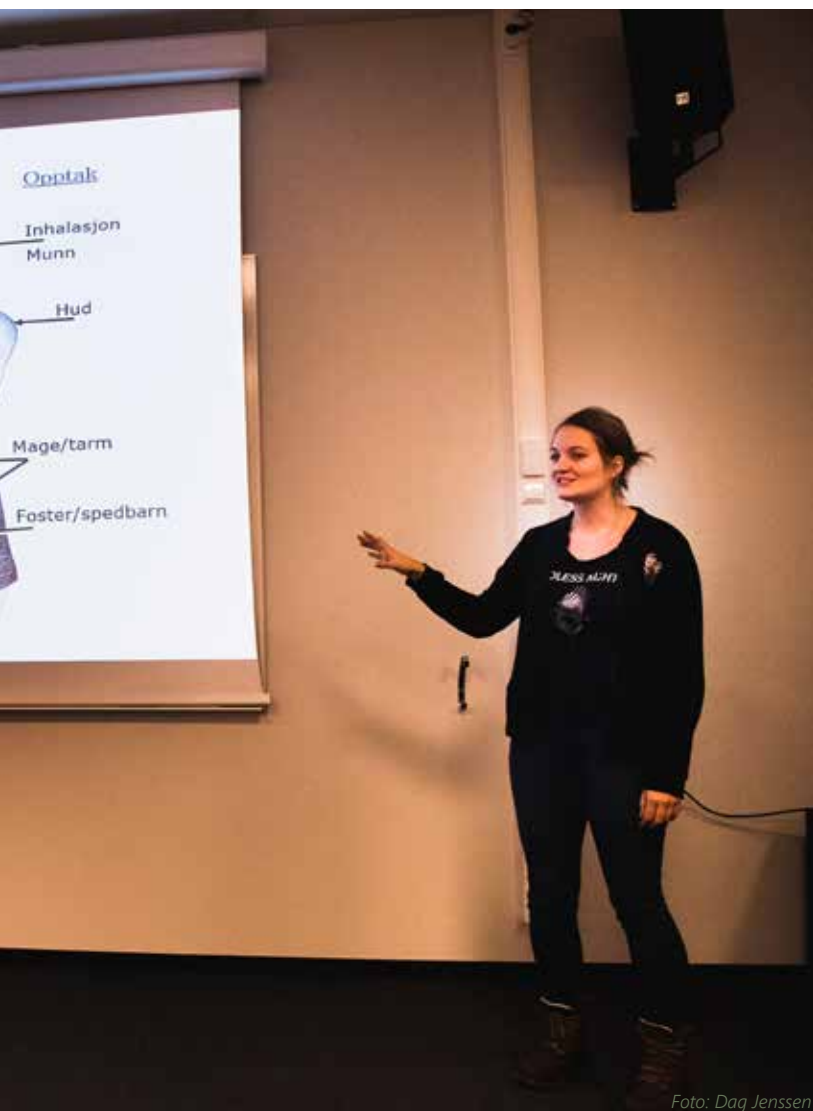

Foto: Dag Jenssen

Samarbeid med Skien videregående skole

Skien videregående skole er nabo til Tømmerkaia, et område som tidligere har vært middelalderhavn og siden Union papirfabrikk. Steinar Moe Eiendom AS og Skien vgs ønsket å involvere ungdom i bærekraftig byutvikling.

Ideen var at elevene kunne delta i planleggingsprosessen på Tømmerkaia. Mulighetsstudien avdekket et ønske om å aktivt bruke nærmiljøet som læringsarena.

I forprosjektfasen har vi testet ut et slikt tanke sett med ulike klasser: biologi, kjemi, forskningslinje og kroppsøving. Fokus har vært på miljø, uteområdet har vært benyttet til laboratorium. Målet er å gi elevene mulighet til verdifull dybdelæring innenfor flere fagfelt og å lære dem å se sammenhenger. I prosessen med forvandlingen av «ingenmannsland» til en levende grønn bydel, er elevene med fra starten i et byutviklingsprosjekt. Ved å etablere Klosterøya øst som urbant laboratorium (living labs) for sosial og miljømessig bærekraft, legges det til rette for et unikt samarbeidsmiljø mellom veldig ulike grupper: beboere, kunstnere, virksomheter, studenter, forskere og konsulenter.

Så langt er det avholdt 5 workshops der elever utforsker området og ulike tema knyttet til urbant landbruk.

Foto: Dag Jenssen

Foto: Dag Jensen

Pedagogiske forberedelser

Naturfagdidaktiker, Kari Folkvord, skrev bakgrunnsinfo om jordforurensning, urban dyrking og remediering av jord slik at elevene kunne sette seg inn i relevante tema i en time i forkant. Workshopen ble knyttet opp til læreplanmål.

Aktuelle læreplanmål:

TNF1-01:

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne drøfte etiske, miljømessige, kulturelle og politiske sider ved teknologisk utvikling (*Under Teknologi, naturvitenskap og samfunn*)

Kjemi 1:

- Mål for opplæringen er at eleven skal kunne planlegge og gjennomføre forsøk og vurdere risiko, feilkilder og resultater (*Under Metoder og forsøk*)
- skrive rapport fra forsøk og presentere prosess, metode og resultater med og uten digitale hjelpemidler (*Under Metoder og forsøk*)

GRUNNLEGGENDE FERDIGHETER BETYR I KJEMI:

- *Å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig* i kjemi innebærer å vurdere og argumentere presist i faglige diskusjoner, og ved planlegging og gjennomføring av forsøk og ekskursjoner. I dette inngår å beskrive egne observasjoner og erfaringer fra naturen og laboratoriet ved å bruke kjemifaglige begreper. Det betyr å formulere spørsmål og hypoteser og presentere resultater.
- *Å kunne bruke digitale verktøy* i kjemi innebærer å innhente faglige opplysninger og utforske, registrere, arbeide med og presentere resultater av egne observasjoner.

Aktuelle læreplanmål:

Naturfag Vg1:

FORSKERSPIREN

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge og gjennomføre ulike typer undersøkelser med identifisering av variabler, innhente og bearbeide data og skrive rapport med diskusjon av måleusikkerhet og vurdering av mulige feilkilder
- skille mellom resultater og påstander og diskutere kvaliteten på metoder og framstilling av egne og andres data og tolkninger
- drøfte dagsaktuelle naturfaglige problemstillinger basert på praktiske undersøkelser eller systematisert informasjon fra ulike kilder

GRUNNLEGGENDE FERDIGHETER BETYR I NATURFAG:

- *Muntlige ferdigheter* i naturfag er å lytte, tale og samtale for å beskrive, dele og utvikle kunnskap med naturfaglig innhold som er knyttet til observasjoner og erfaringer. Det innebærer å bruke naturfaglige begreper for å formidle kunnskap, formulere spørsmål, argumenter og forklaringer... Osv.
- *Digitale ferdigheter* i naturfag er å bruke digitale verktøy til å utforske, registrere, gjøre beregninger, visualisere, dokumentere og publisere data fra egne og andres studier, forsøk og feltarbeid... Osv.

Workshop 1: Jordprøvetaking

Dato: 11.-12. desember 2018

Tema: Jord

Deltagere: 71 personer

27 elever fra kjemi fag 2KJ

30 elever fra Naturfag vg1

6 elever fra redaksjon

8 fagpersoner

I første workshop 11. og 12. desember 2018 var tema jord og forurensning. Er det mulig å dyrke mat på en gammel industritomt? For å finne svaret på det ble det arrangert workshop med jordprøvetaking i det aktuelle området samt et foredrag inne med teoridelen. Hva er forurensning? Jordtyper og miljøtekniske grunnundersøkelser ble gjennomgått. Graveren hadde prøvepunkt ferdig med åpen sjakt i forkant av workshopen.

Organisering

Lærerne fra de ulike klassene var med å organisere workshop 1: Taran Høyer, Kåre Høyer og Katrine Dahl Tindberg. Laurie Vestøl var hyret inn som prosjektkoordinator mens Tove Hoppestad fra Århus andelsgård hadde ansvar for å ivareta dyrkingsaspektene og innhold. Kari Folkvord var pedagogisk konsulent mens Dag Jensen var fotografen. Heidi Sjerne holdt foredrag om utviklingen av Tømmerkaia.

Betydningen av industriforurensning i området ble diskutert i planleggingsmøtene. Stikkord: jordkjemi, jordfysikk og risikovurdering for menneskers helse var viktige tema for workshopen. Skal man drive med urbant jordbruk må det tas hensyn til at matvarene skal spises. Dessuten vil voksne og barn komme til å være i direkte kontakt med jorda. Egnethetsvurderingen vil også være avhengig av hvilken type vegetasjon som skal dyrkes på området og om det foreligger fare for opptak av forurensninger i de plantene som dyrkes til konsum.

Workshop gjennomført av Rambøll AS

Kursholdere var Inga Drotninghaug Moe og Maria Olga Tomprou fra Rambøll AS. I løpet av timene ute demonstrerte de jordprøvetaking og hvordan profesjonelle miljøkonsulenter fungerer ute i felt. Forskjellige typer forurensning og risiko ble diskutert. Alle de 63 elevene fikk selv ta overflateprøver, merke disse med lapp og føre sjaktelogg, både digitalt og manuelt. Jordfysikk og jordas egenskaper og hydrologiske prosesser i feltet ble diskutert, også med læreren. Resultatet var jordprofilbeskrivelser for forsøksarealet i skråningen der det skal plantes fruktskog. GPS-festing av jordprøvene ved fire dybder ble i etterkant analysert for kjemiske parametre. Rambøll AS sendte inn jordprofiler og elevenes overflateprøver til analyse. Tema for workshop 2 var analyse og risikovurdering av grunnen.

Remediering som mulig tiltak

Det finnes flere ulike metoder for remediering av forurenset jord. Et eksempel er fyto remediering, et generelt begrep som beskriver bruken av planter til å fjerne eller bryte ned miljøgifter i jord. Det kan være tungmetaller, plantevernmidler, løsningsmidler, råolje og polyaromatiske hydrokarboner (PAH-forbindelser). For eksempel kan præriegrass stimulere nedbrytning av petroleumsprodukter og Wildflowers har blitt brukt til å bryte ned hydrokarboner fra et oljeutslipp i Kuwait.

Foto: Dag Jensen

Foto: Dag Jensen

Workshop 2: Fruktskogen

Dato: 5. februar 2019

Tema: Vann

Deltagere del 1: 63 elever
27 elever fra kjemi fag 2KJ
30 elever fra Naturfag vg1
6 elever fra redaksjon

Deltager del 2: 30 personer
6 foredragsholdere
5 personer fra prosjektgruppen for urbant landbruk
8 konsulenter i Steinar Moe's team
11 representanter for brukergruppa og ressurser

Workshop 2 utforsket sammenhenger mellom geologi, jord, planter, vann og forurensning. Første del av workshop 2 var en oppfølging av første workshop der kjemi- og naturfagselevene viste sine funn fra felten og vi diskuterte ren jord og rent vann. Andre del gjaldt implementering av ideene for vannhåndtering i prosjektet.

Foto: Dag Jensen

Foto: Dag Jensen

Foto: Dag Jensen

Foto: Grete Rokstad

Foto: Dag Jensen

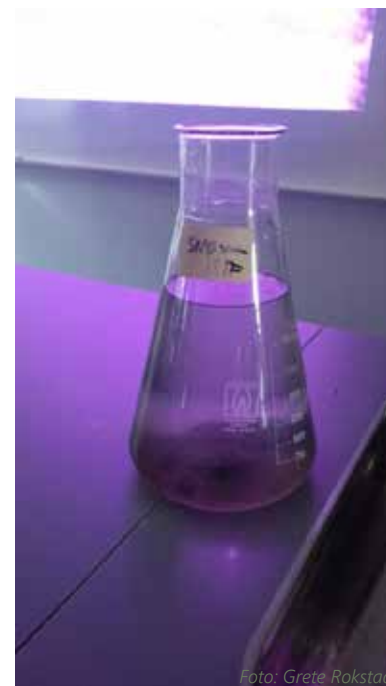

Foto: Grete Rokstad

Del 1: Vannhåndtering med skolen

Samlingen i foajeen på skolen var åpen for alle. Etter elevenes presentasjon av metoder og funn fra jordprøvene, viste Rambøll resultatene fra miljøanalysen. Ren jord og rent vann ble diskutert, og utveksling av idéer for vannhåndtering ute. Efferus holdt et innlegg om fruktskogens villniss, og hvordan en fruktskog planlegges og designes. Siden brukerperspektiver og identitet er en stor del av forprosjektet, var intensjonen med workshopen å få frem innspill fra klassene om design av parken. Elevene ble satt i grupper der de skulle tegne fremtidens uteklasserom i parken.

Del 2: Vannhåndtering med konsulentene

Oppmøte på brakkeriggen SME samlet 30 eksperter, konsulenter og ressurspersoner for å diskutere design av uteområdene på Tømmerkaia.

Program

- Håndtering av jordmasser og vann, miljøkonsulenter. Rambøll AS
- Terrengforming i skrånningen, landskapsarkitekturen. White Arkitekter Oslo
- Fruktskogen og permakulturprinsipper, hagedesign. Efferus
- Avklare prosessen og ansvar, koordineringen. Urban Space Lab AS
- Presentasjon av gruppearbeid, se høyre kolonne

Gruppe 1: Hvordan håndterer vi vann i fruktskogen?
(Marol, Marion, Kari, Grete, Steffen)

1. Naturlig eller mekaniske systemer for vanning. Hvordan sikrer vi vannkvaliteten?
2. Kan rensing av vann være et prosjekt for Skien vgs, f.eks. kjemilinja?
3. Kan regnvann samles opp i vanntanker til bruk i fruktskogen?
4. Bør vi ha vannpost(er) ved fruktskogen? Evt. hvor?
5. Skal det være irrigering? Vannrenner?
6. Er det mulig å koble kunst eller kulturarv til tema vann?

Gruppe 2: Hvordan skal skrånningen formes?
(Joel, Inga, Tove, Jen, Vebjørn)

1. Hvordan vil fruktskogen visuelt oppfattes i parken? Helhetlige tanker for terrengforming.
2. Hvordan bør skrånningen formes – med murer eller med swales? Hva slags konstruksjoner trengs?
3. Hvordan kan permakulturprinsipper best ivaretas?
4. Vil fruktskogen kunne fungere som et uteklasserom over tid? (naturfag, kroppsøving, kjemi, forskning, historie el). Bli det plass for klassene som skal bruke/stelle fruktskogen?
5. Hva slags opplevelser eller stemninger ønskes? Flere hagerom?
6. Er det mulig å koble kunst eller kulturarv til tema terrengforming?

Gruppe 3: Ideutvikling kunst og kulturarv
(Laurie, Heidi, Malin, Line)

1. Neste prosjekt blir containerbyen der vi tenker en indre hage, omringet av containere. Hva med å bygge en midlertidig klosterhage? Er Tyrili interesserte i å være med her?
2. Hvordan kan vi bygge en moderne klosterhage sammen? Hva slags elementer eller tema er interessante?
3. Meditasjon og ro. Kan dette være et kunstprosjekt? Hva med et «rom i rommet»? Kanskje en tanke som går igjen i alle hagene?
4. Mat og kunst. Livsmestring - kan vi bygge et matbord?
5. Ommøblering og hagedesign. Brukerskapt hage. Flyttbare elementer.

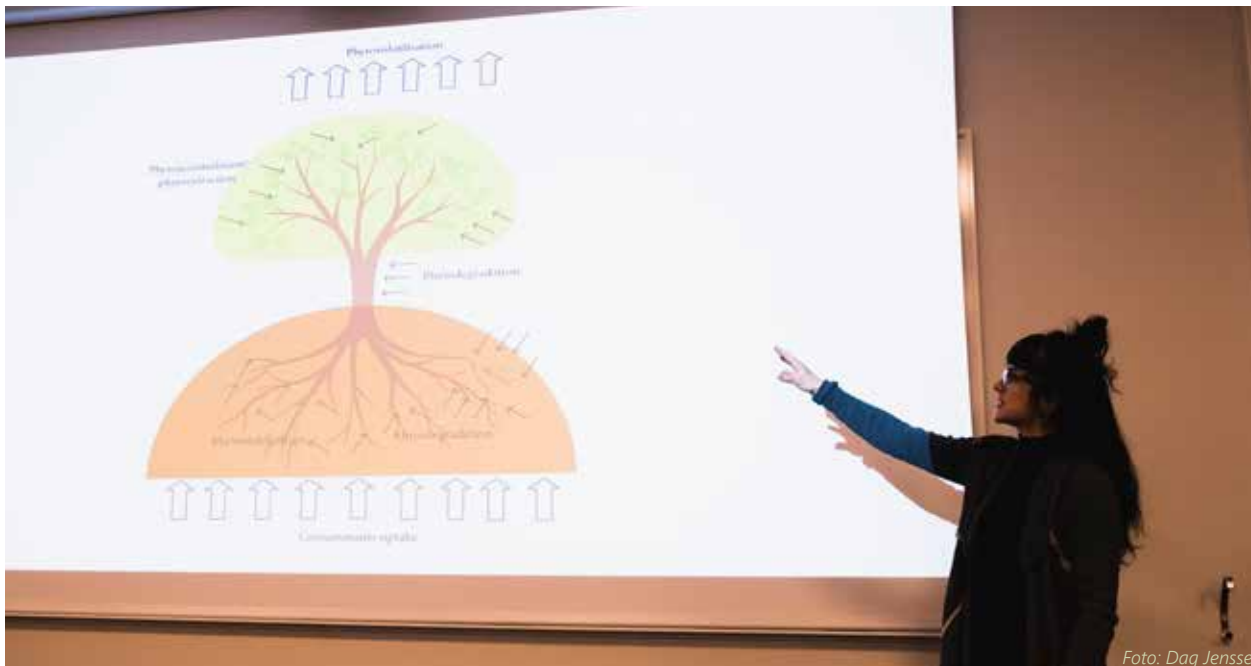

Foto: Dag Jenssen

Workshop 3: Byutviklingsseanse

Dato: 2019

Tema: Fremtidsvisjon

Deltagere: 20 elever

I forrige workshop, tegnet elevene fremtidens uteklasserom i parken. Steinar Moe Eiendom AS syntes at elevenes tegninger var kreative og spennende, og derfor ble hele skolen invitert til å fortelle hvordan de kunne tenke seg Tømmerkaia i fremtiden. Elevrådet med 50 elever ble invitert til byutviklingsseansen etter skoletid. Det kom ca. 20 elever fra ulike studieretninger. Musikk, dans og drama var velrepresentert. Heidi Sjerne, Steffen Steffensen og Laurie Vestøl fikk mye bra innspill. Elevene ønsket seg blant annet studentboliger, rimelige samlingslokaler, mye grønt- og rekreasjonsområder. Parken var et viktig sted, og det kom frem et vidt spekter av ideer.

Workshop 4: Permakultur

Dato: 29. april 2019

Tema: Fruktskogen

Deltagere: 27 elever

29. april holdt Efferus et foredrag om design av fruktskogen for biologielevene. Gartner og sosial-filosof Jennifer McConachie presenterte holdninger og helhetstenkning i permakultur. Forbilder ble vist, samt prinsippene for hvordan en matskog i stor grad kan klare seg selv. Informasjon om sopp dannet et teoretisk grunnlag for neste workshop der soppfarm skulle bygges.

Workshop 5: Soppfarm

Dato: 2. og 13. mai 2019

Tema: Sopp

Kursholder: Efferus ved Jennifer McConachie

Deltagere: 27 elever

Organisering

Lærerne fra biologi og kroppsøving, Eva Karin Viersdalen og Gry Sigernes var med å organisere workshop 5. I tillegg deltok Kathrine Dahl Tindberg, Taran Høyer og Kåre Høyer. Laurie Vestøl var prosjektkoordinator, mens Tove Hoppestad fra Århus andelsgård hadde ansvar for praktisk gjennomføring. Kari Folkvord var pedagogisk konsulent mens Dag Jensen var fotografen. Jennifer McConachie var kursholder.

Byggeprosjektet

2. og 13. mai lagde vi en soppfarm i kroppsøvings-timen med biologielevene i regi av Efferus. Under første økt var det mye regn, og vi hadde flere utfordringer med utstyret. Andre økt ble veldig bra. Gry Sigernes instruerte i riktige løfteteknikker under bæring av trestokker (tungt arbeid) og mange av elevene brukte drill for første gang. Soppinner av shitake og blå østers ble borret inn i ulike treslag. Voks ble penslet over hull og stokkene ble merket iht sopptype.

Forberedelser

- Timeplanen – når har klassene mulighet å bygge en soppfarm? Lærere
- Soppfarm – hvor skal det være og hvordan ser det ut? Bestille soppsporer.
- Besøk til soppfarmen Vår Gård v/Jos Steegh på Ulefoss. Tove Hoppestad og Laurie Vestøl
- Pedagogisk opplegg – Kari Folkvord
- Frakt av trestammer til stedet – Århus gård
- Innkjøp av drill – Kåre Høyer

Oppfølging med biologifaget

Soppfarmen skal kunne produsere ulike typer sopp i ca. 8 år fremover. Naturfaglærerne skal følge opp produksjonen, dvs. banke frem soppsporene slik at de produserer og slik at man kan observere veksten. Pedagogisk opplegg lages slik at farmen blir en del av uteklasserommet i årene fremover.

4. LABORATORIUM FOR LÆRINGSLANDSKAP

Midlertidighet som metode

Midlertidighet som metode åpner for utprøving, og planen på sikt er at Sparebankstiftelsens prosjekt med utendørs klasserom skal gi elevene mulighet til eksperimentering med elementer som skal bli til installasjoner i parken.

Foto: David B. Torch
Magnus Humle og Martin Skar er initiativtakerne til den høyteknologiske urtegården "Gro Grønt" med beliggenhet på Tjuvholmen i Oslo. Her dyrker de urter, salater og spiselige blomster i en ledopplyst, ombygd frysecontainer. Det som produseres her, tilsvarer omtrent det som dyrkes på fire mål dyrket mark. I løpet av et døgn brukes åtte liter vann på 3200 planter.

Da Skien videregående skole åpnet i 2018, var den største utdanningsutbyggingen i Telemark med plass til over 1100 ungdommer fullført. Ved siden av skolen utvikler Steinar Moe Eiendom AS en ny bydel. I forbindelse med utbyggingen etablerer firmaet en temporær containerby. Her skal anleggsarbeiderne bo, og brukere involveres i utprøving av ideer for bydelen. Heidi Sjerne fra Steinar Moe Eiendom har vært pådriver for containerbyprosjektet.

Skolen jobber innovativt med læreplanen og har en nytenkende lærerstab. De ønsker å være med i containerbyprosjektet med to midlertidige laboratorier og en hage i gangavstand fra skolen.

I laboratoriene kan man undervise, løse oppgaver og eksperimentere med faglige problemstillinger innenfor rammer som ikke passer i et klasserom og vanskelig kan å gjøres i et vanlig innemiljø. Laboratorium for læringslandskap åpner for mer tverrfaglig samarbeid og større prosjekter. En container innredes som «pyrolab», et brannsikkert laboratorium for eksperimentering innen geologi, kjemi, fysikk og tekniske fag. To containere utstyres som «biolab» og veksthus for eksperimenter innenfor biologi og naturfag. En indre hage etableres, inspirert av klostertidens dyrkingskultur – et kontemplativt indre rom, med utsikt utover Bryggevatnet.

De to laboratoriene springer ut fra «Uteklasserom», et kunstprosjekt av Elin T. Sørensen og Growlab, og en satsning på urbant landbruk og kulturarv som utvikles av Urban Space Lab AS i samarbeid med Århus andelsgård og Telemarksforskning.

Foto: Laurie Vestøl
Området mellom Eventyrfabrikken og Spriten som skal brukes til containerlandskap.

Både i kunstprosjektet og landbruksprosjektet er det tatt utgangspunkt i skolens behov, og elever og lærere har helt fra starten vært involvert i prosessen. Prosjektet vil gi ungdommene praktisk erfaring som støtte til teoriundervisningen. På «biolaben» og i hagen kan de så frø, avle frem planter, ta jordprøver, analysere miljøforurensning, kartlegge insekter og en rekke andre uteoppgaver. I «pyrolaben» kan elevene bearbeide materialer som stein og tre, se kjemiske reaksjoner og få kunnskap om nærmiljø og lokale verdikjeder. All læring vil bli formidlet på «Uteklasserom.no». Nærheten til både bygningsarbeidere på byggeplassen og kunstnere i kunsthallen er positivt for kunnskapsutveksling. Prosjektet vil være godt synlig og tidvis åpent for forbipasserende og besøkende til kunsthallen. Uteundervisning vil bidra positivt til elevenes læringsprosess og eierskap til nærmiljøet.

Workshop 6: Containerby

Datoer: 19. mars, 26. mars, 5. april, 23. april, 30. april 2019

Tema: Mulige løsninger for bygging med containere

Deltagere: Heidi Sjerne, Steffen Steffensen, Nicky KHandji, Grete Rokstad, Laurie Vestøl

Tanken bak å lage en containerby har vært å legge til rette for aktivitet på Tømmerkaia mens den nye bydelen på Klosterøya øst blir til. Dette er et minibyutviklingsprosjekt av temporær art – et lavkostnadsprosjekt med vekt på gjenbruk og kreative løsninger. Mye av arbeidet med containerbyprosjektet har handlet om å finne de riktige aktørene.

Vi mener det er viktig at aktørene bør drive en viss grad av utadvendt virksomhet, i og med at de skal være med og skape liv i bydelen, og vi håper det vil oppstå spennende synergier mellom dem. Det kan være en flott mulighet å kunne innrede sin egen container i et kreativt og energisk miljø. Inspirere og la seg inspirere. Sette drømmen ut i livet. En utprøvsperiode. Kanskje blir det springbrettet til en karriere. Tiny house-trenden gjelder også for næringer.

Det er nødvendigvis noen kostnader knyttet til et slikt prosjekt og aktørene må være innstilt på å bære noe av det, bl.a. innredning av den enkeltes container. Vi har hatt møter med flere mulige

aktører. Mange synes at ideen med containerby høres veldig spennende ut.

Prosjektet begynte som et større næringsprosjekt, var igjennom en fase der anleggsbrakker var med, og består idag kun av sjøcontainere. Lokaliseringen har også vært igjennom noen runder med ulike plasseringer. Under arbeidet med containerbyen har vi, ut ifra et gitt areal, sett på muligheter og begrensninger for stabling av containere. Området mellom Eventyrabrikken og Spriten er nå disponibelt for containerbyen. Vi ønsker at containerbyen skal settes sammen på en spennende og dynamisk måte, rundt et atrium, en frodig hage. Stillaser benyttes for å komme opp i neste etasje.

Foto: Grete Rokstad

Workshop på Oransj: Steffen, Laurie, Grete

Foto: Grete Rokstad

Workshop på Oransj: Laurie, Grete

Foto: Erine Amundal

Blackbirds (Erine og Kristin) forslag med gjenbruk av glass fra veksthus.

Planleggingsmøter

Datoer: 22. og 23. mai, 17. juni, 7. og 8. august, 8., 11., 18., 21. og 24. oktober

Koordineringen av prosjektet med de ulike aktørene som skal være med har vært omfattende. Skolens containere er blitt tildelt tilskuddsmidler, kr. 495 000, fra Sparebankstiftelsen DnB. Dette er et spleiselag mellom Steinar Moe Eiendom AS, Telemark fylkeskommune og Skien videregående skole. Prosjektet styres av Telemark fylkeskommune, kulturavdelingen. Samarbeid med Growlab og Urban Space Lab.

Foto: Line Ruud Ørslien

Støtte fra Sparebankstiftelsen

Workshop 7: Containerby

Datoer: 21. november

Tema: Mulige løsninger for bygging med containere

Deltagere: Line Ruud Ørslien, Nicky KHandji, Tom-Erik Lønnerød, Katrine Danielsen, Kåre Høyer, Anne Herlofsen, Erine Amundal, Kristin Asta, Grete Rokstad, Laurie Vestøl.

Det ble satt sammen to lag med representanter fra de tre aktørene. Deltagerne diskuterte ønsker og behov, muligheter og begrensninger. Etter en kort, men intens arbeidsøkt, fikk aktørene (Skolen, Spriten og Blackbird) med seg treklossene slik at de kunne fortsette å leke med ideer for organisering og stabling.

Agenda

1. Ny situasjon – ting har endret seg (Laurie)
2. Runde rundt bordet. Bakgrunn for interessen i å ha en container
  - a. Konsept 'laboratorium for læringslandskap' (Line, Kåre og Anne) – to midlertidige laboratorier og en klosterhage
  - b. Spriten (Tom-Erik)
  - c. Blackbird kafé
3. Hva koster containerbyen (Nikki)
  - a. Priser på containere; innkjøpspris og standard
  - b. Frakt, bearbeiding, felles kostnader osv
4. Stabling av containere (Grete)
  - a. Utgangspunktet - modellen
  - b. Arbeidsøkt med to grupper
  - c. Arbeidsmodell 2 stk
  - d. Etterpå skal vi finne en løsning som alle er enig i
5. Synergieffekter og veien videre

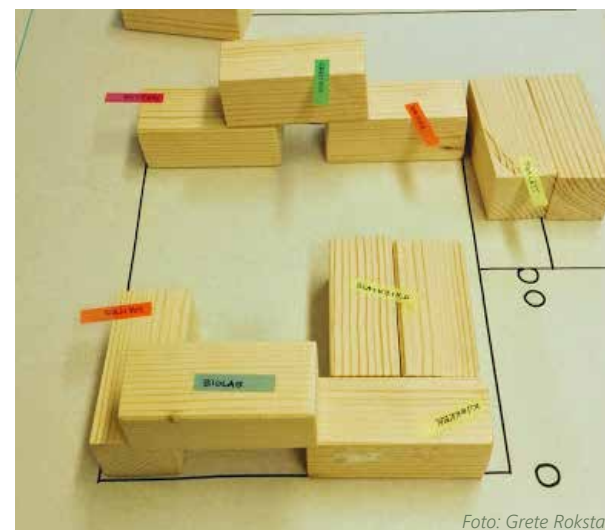

Foto: Grete Rokstad

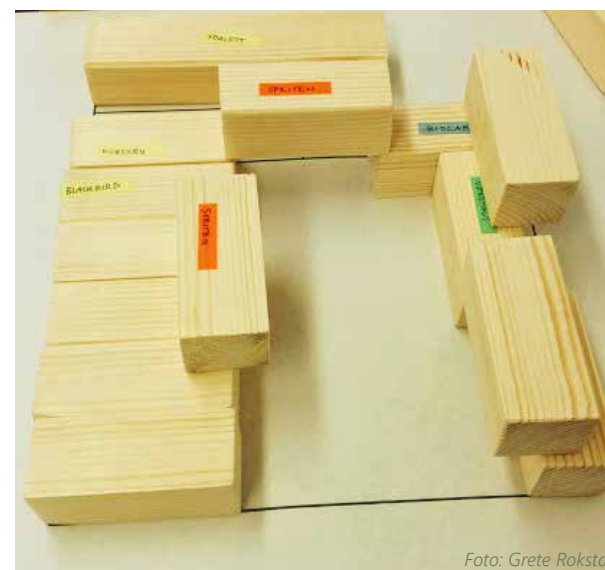

Foto: Grete Rokstad

Workshop på brakkeriggen 21.november

Prosjekter til inspirasjon

Greenhouse er en bærekraftig pop-up restaurant i Sidney, designet av kunstneren Joost. Alt her er resirkulerbart. Maten som serveres er kun sesongens. Urter og grønnsaker dyrkes på tak og vegger.

Container Cafe
Kingston University,
FMB Architects

I Stavangers østre bydel Storhaug, holder Smågrønt til. Barbara og Kamil sine produkt er populære blant byens kokker. Konteineren vekker nysgjerrigheten hos mange. De har nå femdoblet produksjonen.

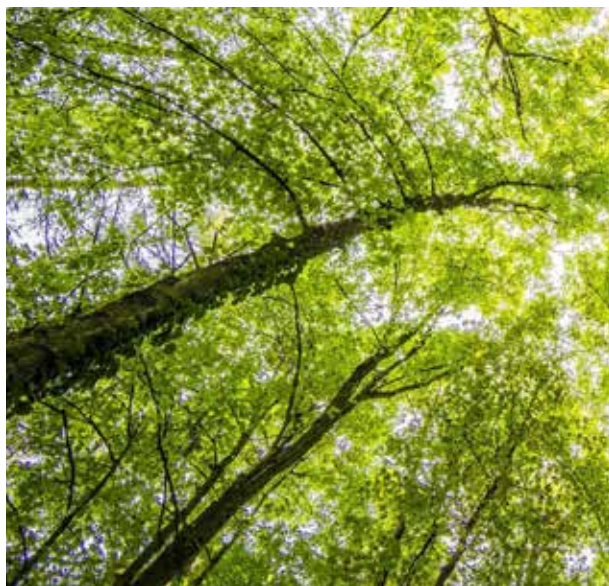

Container designet av Wisart

5. GRØNT KULTURHUS

En feministisk kulturarvsprofil

Dyrkingsprosjektet på Klosterøya har en unik mulighet til å løfte frem nonnens rolle i utvikling av Skien. Nonneklosteret var en viktig maktfaktor i distriktet i middelalderen og bidro til at Skien er en av Norges eldste byer. I anledning kvinnedagen arrangerte vi workshop om vår feministiske kulturarv.

Workshop 8: Kulturarv

Dato: 8. mars 2019

Tema: Klosterhistorie

Deltafere: 22 personer

Med mål om å utvikle en visjon for hvordan historien om Gimsøy kloster kan formidles på en tidsriktig måte, inviterte vi til konseptmøte 8. mars på Klosterøya. Kulturvernmyndigheter og brukere overvar Nanna Løkka sin apell der hun satte søkelyset på en underkommunisert del av kulturen vår. Gimsøy nonnekloster var lokalisert på Klosterøya i 400 år. Hvordan kan vi fortelle denne historien?

Program

- 10:00 Intro rundt bordet. Steinar Moe Eiendom v/Heidi Sjerne om Tømmerkaia prosjektet.
- 10:15 Urban Space Lab v/ Laurie Vestøl om utviklingen av dyrkingshager
- 10:25 Telemarksforskning v/Nanna Løkka om kulturarvsdimensjon v/Gimsøy
- 10:50 Riksantikvaren v/Jens Rytter om hvordan kulturarv brukes i byutvikling
- 11:15 Noe kontemplativt v/Line Gudahl
- 11:30 UiA v/Per Arvid Åsen om klosterplanter
- 11:45 Spriten kunsthall v/Tom-Erik Lønnerød om ny kunst med inspirasjon fra kulturarv
- 12:20 Åpen diskusjon om konseptet – lande en idé

«Grønt kulturhus»

Historikeren, Nanna Løkka, har kommet med ideen «grønt kulturhus». Dette vil kombinere kulturarv, hagebruk og moderne kunst. En hage er for mange et fristed, et sted der man kan trekke seg tilbake, en fysisk utførelse av skjønnhet, sanselighet og ro.

Det er et prosjekt med potensiale til å bli et foregangsprosjekt for «det grønne skiftet» i kunst- og kulturpolitikken. Her skal grøntområder fungere både som utgangspunkt for og arena for framtidsretta og bærekraftig kunst og kultur. Dermed blir grøntområdene et grønt kulturhus – et hus uten vegger og tak, men som inkluderer planter og insekter, jord og vann. Ved å vekke til live verdiene til middelalderens nonner og bruke disse som ledesnor i utviklingen av grøntområdene, kan det skapes nye og bærekraftige former for samspill mellom mennesker, mellom mennesker og planter, mellom mennesker og planeten. Ved å bruke klosterhistoriens dyrkingsprinsipper som veileder for moderne, bærekraftig utvikling bygger vi en bydel med en distinkt profil.

Framfor å rekonstruere en klosterhage basert på et avgrenset planteutvalg og bestemte arkitektoniske prinsipper slik det vanligvis gjøres, er det prinsippene og verdiene bak klosterhagen som skal være veiledende i utviklingen. Kunst og kultur kan oppstå hvor som helst og når som helst i bydelen, inkludert på vannet.

(«Kulturhusmodellen» ved Nanna Løkka)

Hva: Kulturarv

Vi ønsker å inkludere dyrking i kulturbegrepet, slik det opprinnelig ble gjort – hagekunst. Sammen med bønder ønsker vi å lage hager på Tømmerkaia inspirert av dyrkingskulturen i middelalderens klosterhager. En moderne tolkning av klosterhagene kan være et kjempeflott prosjekt!

Det dreier seg om:

- respekt og forståelse for alt levende
- biologisk mangfold, permakultur, økologi og naturens kretsløp
- vitebegjær, eksperimentering, læring
- skjønnhet, sanselighet, ro og livsmestring
- erfaringskunnskapen fra hagebruk i middelalderen er aktuell også i vår tid

Det urbane landbruksprosjektet kan da få en ny posisjon som selvstendig kunstart. En glemt kunnskap settes inn i en ny kontekst. Vi ser for oss en kobling mellom kunstneren og bybonden

Hvor: Steder å dyrke

Tradisjonelt landbruk med åkerbruk, hagebruk og husdyrhold er arealkrevende. I et utviklingsprosjekt som Tømmerkaia må matproduksjon finne nye og mindre formater. Dyrkingsarealene er ennå ikke avklart, men forprosjektet skisserer mulige steder på byggetomten som kan dyrkes:

- parken - hovedsted for dyrking
- veksthus - ulike formater ulike steder på tomten
- tak og fasader
- vann
- kasser
- dyrking i container
- skråningen/fjellet
- Det kan være aktuelt å koble til skoletomten, evt. også Smieøya

Hvem: Aktører

- Skien videregående skole
- Tyrili sør
- Beboerne
- Næringsdrivende
- Kulturaktører

Hvorfor: Motivasjon

- Bærekraft
- Selvforsyning
- Rehabilitering og livsmestring
- Matglede

Hvordan: Metode

- Undervisning og forskning
- Merkevarerbygging
- Stedskarakter og særpreg
- Involvering og samskapning

Suksesskriterier

Mulighetsstudien viste at aktørene idag er veldig interesserte i å være med i et urbant dyrkingsprosjekt. Motivasjonen er til stede.

Forprosjektet har jobbet mye med tematikken og kulturarvkonseptet er blitt tydeligere. Vi har også arbeidet med metodeutvikling i undervisning og ser at det er stort potensial her i hovedprosjektet.

I neste fase med gjennomføring skal driftsformen konkretiseres. Selskapsstrukturen kan være aksjeselskap, samvirkelag eller frivillig forening. Århus gård er en viktig premissleverandør. Felles for driftsformene er at bydelsbonden vil komme til å ha en avgjørende rolle.

